

PAPER DETAILS

TITLE: İLK ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE ÇOCUGUN AHLAK EGİTİMİ

AUTHORS: Ahmet ÇİN

PAGES: 574-562

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1583688>

İLK ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE ÇOCUĞUN AHLAK EĞİTİMİ

Ahmet ÇİN

MEB. Batman İl Milli Eğitim Müdürlüğü Şube Müdürü, Batman/Türkiye
empati_hmt@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-6338-713X>

Article Types / Makale Türü

Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi

17/02/2021

Accepted / Kabul Tarihi

23/04/2021

DOI: <https://doi.org/10.26791/sarkiat.881973>

İLK ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE ÇOCUĞUN AHLAK EĞİTİMİ

ÖZ

İlk çocukluk yıllarında çocuğun aldığı eğitimin niteliği, yaşamın ilerleyen dönemlerinde etkisini göstermektedir. Ebeveynin bu dönemde çocuk ile kurduğu ilişki ve iletişim tarzı çocuğun gelişiminin de belirleyicisi olmaktadır. Çocukta olumlu ahlaki bilinci oluşturmada yaşamının ilk yılları kritik bir öneme sahip olduğundan; kazandırılmayan doğru ve güzel ahlaki davranışların ilerleyen dönemlerde kazandırılması da zorlaşmaktadır. Ebeveyn ödül ve cezayı yerinde kullanarak; dengeli bir disiplin sergileyerek, çocuğa iyi örnek / model olarak olumlu ahlaki davranışlar kazandırılabilir.

Araştırmada ahlak, eğitim, ailede ahlak eğitimi, ahlak gelişim kuramları, ilk çocukluk yılları ahlaki gelişim özellikleri, ebeveynlerin ahlak gelişiminde dikkat edeceği hususlar ve ahlak eğitiminde izlenecek yöntemler kapsamında literatür incelemesi yapılarak; bireylerin ahlaki gelişiminde ilk çocukluk döneminin önemine değinilmiştir. Bu çalışmada ebeveynin çocuğu ahlaki yozlaşmadan koruyacak yöntemler ve ahlak eğitiminde dikkat edilecek hususlar konusunda bilgilendirmek amaçlanmıştır. İlk çocukluk yıllarında kazandırılan ahlaki değerlerin, yaşamın ilerleyen yıllarında sergileyeceği ahlaki davranışların alt yapısını oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahlak, Ebeveyn, Ahlak Eğitimi, Aile, İlk Çocukluk

MORAL EDUCATION OF THE CHILD IN THE FIRST CHILDHOOD

ABSTRACT

The quality of the education that the child receives in the first years of childhood shows its effect in the later stages of life. The relationship and communication style which the parents establish with the child during this period are also determinants of the child's development. Since the first years of his life have a critical importance in creating a positive moral consciousness in the child; It is also difficult to acquire the right and good moral behaviours that are not acquired in the future. The child can be given positive moral behaviour as a good example/model by using the parent's reward and punishment on the spot and displaying a balanced discipline.

In the research, the morality, education, moral education in the family, theories of moral development, characteristics of moral development in the first childhood years, considerations that parents will pay attention to in moral development, methods to be followed in moral education and the importance of the first childhood in the moral development of individuals was mentioned by conducting literature review. The importance of the first childhood period is mentioned in the moral development of individuals. In this study, it is aimed to inform the parent about the methods to protect the child from moral corruption and the issues to be considered in moral education. It was concluded that the moral values acquired in the first childhood years constitute the infrastructure of the moral behaviours that he will display in the later years of life.

Keywords: Morality, Parent, Moral Education, Family, First Childhood

GİRİŞ

İnsanlığın bilim ve teknikte çok hızlı bir ilerleme gösterdiği ve bilimsel bilginin çok hızlı üretildiği 21.yüzyılda insanın manevi ve ahlaki yönü incelendiğinde istenen hızda bir ilerleme olmadığı görülmektedir. Yaşanan savaşlar, toplumsal duyarsızlıklar, aile içi uyumsuzluklar ve boşanma oranlarının sayısında her geçen gün kartopu misali artmalar; toplumda model alınacak kişi sayısının hem sosyal yaşamda hem kamusal alanda azalması toplumun içinde bulunduğu durum hakkında bir fikir vermektedir.

Aileden başlayıp bütün topluma huzur, barış, adalet ve beraber yaşama kültürünü kazandırmak güzel ahlaklı bireylerin yetiştirilmesiyle sağlanabilir. Ebeveyn çocuğa güzel ahlakı verirken “*Güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderilmiş*”¹ olan Hz.Muhammed (sav)’in yolunu izlemelidir. İlk çocukluk yıllarından itibaren Hz.Muhammed (sav)’in yaşamı model alınarak çocukta varolan potansiyel doğru yönde geliştirilebilir ve bireyin sağlıklı bir ahlak gelişim süreci yaşaması sağlanabilir.

Bu minvalde, çocukta güzel ahlak üzere yetiştirmede ebeveynlerin söylemlerinin çocuk üzerinde etkisi; ebeveynlerin sergilediği davranış kadar etki gücüne sahip değildir. Bu nedenle ebeveyn, güzel ahlakı evde, işte, sokakta yaşar ve uygularsa; çocukta güzel ahlakı yaşar ve yaşadığı toplumu güzel ahlakla donatması kolaylaşabilir. Bireysel olarak içselleşen güzel ahlak, toplumsal düzeyde bir “güzel ahlak” inşa etmeye de katkı sağlayabilir

Kur’an’da, “*Allah, sizi analarınızın karnından, siz hiçbir şey bilmez durumundayken çıkardı. Şükredesiniz diye size kulaklar, gözler ve kalpler verdi.*”² buyurulmaktadır. Savunmasız bir şekilde dünyaya gelen bebeğin, kendini ve çevresini tanıması ihtiyaçlarını karşılayacak bir noktaya ulaşması uzun bir süreç sonunda gerçekleşir. Bu durumda birey hayata ilk gözlerini açtığı aile yuvasında kazandıkları kadarıyla hayatta tutunabilir. Hz. Peygamber, “*Her çocuk İslam fıtratı üzere doğar. Konuşmaya başlayıncaya kadar bu hal üzere devam eder. Sonra anne ve babasının tesiriyle Yahudi, Hristiyan, Mecusi vs. olur.*”³ Ebeveynin vafını fıtrat hadisi ile dile getirmiştir. Başta anne-baba olmak üzere, içinde bulunduğu sosyal çevre çocukta var olan potansiyele yön vererek olumlu ahlaki davranışlar kazanmasında önemli rol oynar.

Hz. Peygamber, “*Çocuklarınıza güzel davranıp iyilikte ve ikramda bulununuz. Onları en güzel şekilde terbiye ediniz.*”⁴ Hadisi ile terbiyenin insan hayatındaki yerini ve önemini vurgulamıştır. Ayrıca “*Bir baba evladına iyi bir terbiyeden daha güzel bir miras bırakamaz.*”⁵ Hadisi ile ebeveynin sorumluluğunun yönünü de belirlemiştir. Ebeveyn ahlak eğitiminin doğumdan önce alınacak tedbirlerle beraber başladığı bilinciyle bireyler yetiştirirse sağlıklı ve ahlaklı bir toplumun alt yapısını da oluşturmuş olur.

Ebeveynler ilk çocukluk yıllarında faydalı ve güzel davranışları kazandırmada; zararlı ve kötü davranışlardan uzaklaştırmada çocukların gelişim dönemlerini bilmeleri onların nasıl bir yol izlemeleri gerektiği konusunda yardımcı olabilir. Çocuklar ilk ve en yakın çevreleri olan ebeveynleriyle olan iletişim sonucu ahlaki değerleri kazanır. İnsanların ahlak kurallarına benimsemekte ve uyum sağlamakta ortaya çıkan zorlukları ortadan kaldırmak için çocuklara küçük yaştan itibaren ahlak kurallarının verilmesi gerekmektedir. Ebeveyn, çocuğu davranışın yanlışlığı ve doğruluğu konusunda nedenleri ile bilgilendirir ve yaşantısına bunu yansıtırsa; çocuğun doğru ahlaki davranışları edinmesi kolaylaşır.

Bu çalışmada ilk çocukluk döneminde çocuğunun ahlaki gelişim düzeyleri göz önünde bulundurarak nasıl bir ahlak eğitimi verileceği; ahlak eğitiminde dikkat edilmesi gereken hususlar üzerinde durulmuştur. Bu yüzden ailede ahlaklı olmaya verilen önem, aile içi ilişkilerin düzeyi, aile içi rollerin dağılımı, toplumsal

1 - Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Cu’fi el-Buhârî. el-Edebü’l-Müfred (neşr. Kemal Yusuf el Hut), Beyrut 1404/1984; İbrahim Canan, “el-Edebü’l-Müfred”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Erişim 16 Nisan 2020)

2 - Kur’an Yolu, en-Nahl Suresi, 78. (<https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir>, 10 Ağustos 2020)

3 - Ebü’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyri. el-Câmi’u’s-şâhîh. (nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî.) Kahire: y.y., 1374-75/1955-56.

4 - Ebû Abdillâh Muhammed b. İbn Mâce. Yezid el-Kazvinî (v.273/ 887), es-Sunen (thk.: M. Fuâd Abdülbâkî), (1-2), Kahire 1952.

5 - Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevre et-Tirmizî(v.279). Sunen-i Tirmizî Tercemesi (trc.: Osman Zeki Mollamehmetoğlu), (1-6), Yunus Emre Yayınları, İstanbul, trz

kabuller ve bunların dini karşılıklarının ortaya konulmasını içeren ilk çocukluk dönemi ahlak eğitimi bu çalışmanın üzerinde odaklanacağı temel problem alanı olarak seçilmiştir. Bu konun önemine binaen çocuklara ahlak eğitimi nasıl ve ne zaman verilmeli? Soruları çalışmanın amacını açıklar niteliktedir.

1. AHLAK

Ahlak gelişimi, insan gelişiminin en önemli unsurlarından biridir. Bu noktada, öncelikle ahlak kavramını tanımlamalıyız. Ahlâkın farklı tanımları bulunmaktadır: Ahlak, “insanların toplum içindeki davranışlarını ve birbirleriyle ilişkilerini düzenlemek amacıyla uydurdukları kurallar sistemi; başka insanların davranışlarını olumlu ya da olumsuz biçimde yargılamakta kullanılan ölçütler bütünü olarak tanımlanmıştır.”⁶ TDK ise ahlakı, “bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları”⁷ şeklinde tanımlamıştır.

Özeri’ye göre, “Ahlak, insanın karakterini, neyi yapıp neyi yapmayacağını belirten, bunlarla ilgili değerlendirmeleri ve davranışlarını düzenleyen genel kurallar bütünüdür.”⁸

Güngör’e göre, “Ahlak benlik şuurunu geliştirir ve bireyin kendi kişiliğini başka birisiymiş gibi fark etmesine yardımcı olur. Bunun yanında diğer insanlarla ilişkiler kurduğumuz gibi kendimizle de sürekli bir ilişki içinde olduğumuzu fark etmemizi sağlar. Ahlâk, başkalarının bizden beklediği, bizim başkalarından beklediğimiz davranışların bütünüdür.”⁹

Senemoğlu’na göre ahlak, “Toplumun tüm değerlerine kayıtsız şartsız edilgen bir uyumu değil, topluma etkin bir uyumu sağlamak için değerler sistemi oluşturma” anlamına gelmektedir¹⁰. Başaran’a göre, “Bireyin ilk yaşlardan başlayarak toplumca beğenilen, iyi ve doğru davranışları öğrenerek yapmasıdır” şeklinde tanımlamıştır¹¹. Binbaşıoğlu’na göre, “Bireyin, toplumca kabul edilmiş olan görüşleri, inançları demek olan ‘değer yargıları’ ile ‘kültürel çevreye uyumunun gelişimidir.’”¹²

Aydın’a göre ahlak, “bir toplumda insanların uymak zorunda oldukları davranış kurallarıdır.”¹³

Ahlak, ilgili çok farklı tanım bulunmaktadır. Ahlaka ilişkin birbirinden farklı çok sayıda tanım arasından kısaca belirtmek gerekirse ahlak, “Bireyin ilk yaşlardan başlayarak, insanın karakterini, neyi yapıp neyi yapmayacağını belirten, yaşadığı toplumun iyi, doğru ve güzel kabul ettiği davranışları sergilemesi, başkalarının bizden beklediği, bizim başkalarından beklediğimiz davranışların bütünü şeklinde bir tanımlama yapılabilir.

1.1. EĞİTİM VE AHLAK

İnsan dünyaya eğitmeye ve eğitime uygun bir varlık olarak gelir. İnsan yaşam sürecinde birçok davranış kazanır. Kazanılan davranışların bir kısmı kendisini ve yaşadığı toplumu huzurlu ve mutlu kılarken, bir kısmı da huzursuzluk ve kargaşaya neden olmaktadır. Mutlu ve huzurlu toplumların oluşumu iyi eğitilen ve iyi eğiten bireylerle mümkündür. Bu doğrultuda eğitim nedir? sorusuna cevaplar aranmış, farklı tanımlamalar yapılmıştır. Ertürk eğitimi, “bireyin davranışında, kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir.”¹⁴ Şeklinde tanımlamıştır.

6 - Rasim Bakırcıoğlu, *Kişilik (Karakter) Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü*. (Ankara: Anı Yayıncılık, 2014b).

7 - Türk Dil Kurumu (TDK), “Ahlak. Güncel Türkçe Sözlük” (Erişim 01.15.2019).

8 - Zeynep Nezahat Özeri, *Okul Öncesi Din ve Ahlâk Eğitimi*, (İstanbul: Dem Yayınları, 2004), 76.

9 - Güngör, Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak, 71.

10 - Nuray Senemoğlu, *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*, (Ankara: Gazi Kitapevi, 2002), 68.

11 - İbrahim Ethem Başaran, *Eğitim Psikolojisi*, (Ankara: Gül Yayınları, 10. Basım, 1990), 184.

12 - Cavit Binbaşıoğlu, *Eğitim Psikolojisi*, (Ankara: Binbaşıoğlu Yayınevi, 1995), 183.

13 - Mehmet Zeki Aydın, “Ailede Ahlak Eğitimi”, *Eğitim ve Ahlak Şurası* (Ankara: Eğitim Bir Sen Yayınları, 2014), 388-401.

14 - Selahattin Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme*, (Ankara: Yelken Tepe Yayınları, 1997) 12.

Eğitim ile ahlak iç içe olmasına rağmen, eğitim ahlaka göre daha geniş kapsama alanını ifade eder. İnsanın duygu, düşünce ve davranışlarını geliştirmek ve olumlu yönde değiştirmek ahlak ve eğitimin ortak amacıdır. Ahlak, iyi doğru olanı gösterirken, davranışın iyi veya kötü olduğu bilgisi eğitim ile kazandırılır.¹⁵

Ahlak bir öğrenme işi olduğuna göre,¹⁶ onun gelişimi ve eğitimi, önemli bir konu haline gelir. Ahlak eğitiminin topluma faydalı bireyler yetiştirilmesi için gerekli ve vazgeçilmez bir eğitim olduğu söylenebilir. Ahlak eğitiminin amacı sağlıklı düşünen bireyler yetiştirip üstün ahlakı gerçekleştirmektir. Güngör'ün ifadesiyle ahlak eğitimi çocuğun toplumla uyumlu bir birey olması ya da kişinin vicdanı ile toplumun vicdanının uyumlu hale gelmesidir.¹⁷ Ayrıca ahlak eğitimi, “ahlaki karakter oluşturmaktır.”¹⁸ Karakter ise, “gözetlenme ve cezalandırma ihtimalinin düşük olduğu anlarda bile yanlış olanı yapmama”¹⁹, “dürüst ve tutarlı olma; her hareketin doğru yönünün kestirme bundan ortaya çıkacak olan sonuçları da önceden görme yeteneği”²⁰ olarak anlaşılmaktadır.

Aydın'a göre, bireyi ve toplumu kötü ahlaki tavır ve davranışlardan uzaklaştırmak ve korumak, bunun yanında iyi ve güzel ahlaki davranışlarla donanmasını sağlamak ahlak eğitiminin amacıdır. Bu nedenle, çocuklara doğru ve yanlış davranışlarla ilgili anlaşılır ve açıklayıcı bilgiler aktarılmalıdır. Bunun sonucunda, çocuklar iyi olanı yapmaya istekli olur, kötü olana karşıda durmayı denerler. Bunun sonucunda karakterleri olumlu yönde gelişir.²¹

İbn Miskeveyh'e göre, iyi eğitilmemiş her insan öfke, hırs, kıskançlık, açgözlülük gibi kötü alışkanlıklar üzerine büyür, yaşamın sonuna kadar da bu durum devam eder.²²

Çocuğun ilk çevresi olan aile, çocuk eğitimini güzel ahlak üzerine vermelidir. Güzel ahlakla yetişen çocuklar, dürüstlüğü, paylaşımın, mutluluğun ve hüznün ortak yaşandığı toplumların oluşumunu sağlar. Eğer ki anne ve babalar güzel ahlak sahibi çocuklar yetiştirirse hem mutlu bireyler hem de mutlu toplumların oluşumuna katkıda bulunmuş olurlar.

1.2. İLK ÇOCUKLUK DÖNEMİ AHLAKİ GELİŞİM ÖZELLİKLERİ (3-6 YAŞ)

Bireylerin bebeklikten yetişkinliğe kadar geçirdiği değişim ve gelişimlerin sosyal ve psikolojik anlamda gelişmeyi sağladığı söylenebilir. Bu gelişmelerin ve değişimlerin bir kısmına olgunlaşma bir kısmına ise gelişim denmiştir. Buna göre olgunlaşma; öğrenmeyle ilişkili olmayan, bireydeki biyolojik yapının zaman içinde gelişerek gerçekleşmesidir. Olgunlaşmaya örnek olarak yürüme, nesneleri kavrama gibi örnekler verilebilir. Gelişim ise çevrenin etkisiyle zihinsel, duygusal ve psiko-motor davranışların hepsini içine alan değişim ve ilerlemedir.²³

Güngör, ahlak probleminin büyük ölçüde gelişim problemiyle ilgili olduğunu vurgulamıştır. Bu yüzden bireyde ahlak gelişimini, bebeklikten yetişkinliğe kadar geçirilen değişim ve gelişim süreçlerinin sağladığını ve bu değişimleri olgunlaşma ve gelişim kavramlarıyla açıklamıştır.²⁴ Bu doğrultuda ilk çocukluk

15 - Aydın, Ailede Ahlak Eğitimi, 388-401

16 - Mustafa Çağrı, *İslam Düşüncesinde Ahlak*, (İstanbul: Dem Yayınları, 2006), 32-33.

17 - Erol Göngür, *Değerler Psikolojisi*, (Amsterdam: 1993), 52-63.

18 - Hayati Hökelekli, “Çocukta Ahlak Eğitimi ve Gelişimi”, *Teorik ve Pratik Yönleriyle Ahlak*, ed. Recep Kaymakcan, Mevlüt Uysal, (İstanbul: Dem Yayınları, 2007). 634.

19 - Kohlberg, LawKohlberg, Lawrance. “*Moral Development*”. International Encyclopedia of the Social Sciences, Free Press, 1968. 483.

20 - Bixler, Lorin E. *Çocukta Karakter Gelişimi*, Çocuk Psikolojisi, çev. İbrahim N. Özgür (İstanbul: Özdemir Basımevi, 1979), 256.

21 - Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi, Eğitim ve Ahlak Şurası*, 391

22 - İbn Miskeveyh, *Ahlaki Olgunlaştırma*, çev. Abdulkadir Şener, İsmet Kayaoğlu ve Cihat Tunç (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983), 39.

23 - Münire Erden-Yasemin Akman, *Eğitim Psikolojisi*, (Ankara: Arkadaş Yayınları, 1997), 108.

24 - Güngör, Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak, 71.

yıllarında çocukların gelişim özellikleri bilinerek hareket edilmelidir. Çocuklara verilecek bilgilerin içinde bulundukları yaş grubunun özelliklerine, ihtiyaçlarına ve kapasitelerine uygun düşmesi önemlidir.

1.3. AHLAK GELİŞİM KURAMLARI

Bireyde ahlâk gelişimiyle ilgili farklı kuramlar farklı yaklaşımlar öne sürülmüştür. Psikanalitik ve sosyal öğrenme kuramcıları, dışardan bir müdahale ile ahlâkî gelişimin gerçekleşeceğini ve ahlâk gelişiminin en üst düzeye gelmesi için de toplumsal değer ve kuralların benimsenmesi gerektiğini öne sürerler. Bilişsel gelişim kuramcıları ise, ahlâkî gelişimin, bilişsel süreçlerle paralel ortaya çıktığı ve ahlaki gelişimin en üst düzeyinin ahlaki özerklik olduğunu öne sürerler.²⁵

Gelişimsel süreç içinde çocukta var olan değerler ortaya çıkmaktadır. Birçok psikolog ahlak gelişimi konusunda çalışma yapmıştır. Freud, ahlak gelişimine yönelik olarak ilk açıklama yapanlardan biridir. Freud’a göre, çocukta superego, anne ve baba tarafından koyulan kurallar ve yasaklar şeklinde içselleşmekte; kurala uyan davranış “doğru” uymayan davranış “yanlış” olarak kabul edilir. Birey toplumsal yaşamda yer almaya başlayınca da anne babanın koyduğu yasak ve kuralların yanı sıra toplum tarafından onaylanan davranış “doğru” onaylamayanlar ise “yanlış” olarak içselleştirilerek süper egonun oluşumunun tamamlandığını²⁶ belirtir. Freud, bireyin belirli psiko-seksüel evrelerden geçtiğini ve ilk beş yılda kişilik ve ahlak gelişiminin büyük bir kısmının tamamlandığını ve altı yaş sonrası önemli bir değişim olmadığını öne sürmüştür.²⁷

Ahlak gelişimi konusunda çocukluk yıllarının önemine değinen bir başka psikolog da Erikson’dur. Erikson’un Freud’tan ayrıştığı nokta kişilik gelişimini ilk altı yıl ile sınırlı tutmamış yaşam boyu süren bir süreç olarak kabul etmiştir. Freud’un superego gelişimi, Erikson’un, dört-altı yaşları arasındaki “girişimciliğe karşı suçluluk” evresine denk gelmektedir. “Girişimciliğe Karşı Suçluluk” karmaşasında çocuk, çevresindeki olayları anlamak için girişimde bulunur, sorular sorar. Bu evrede cevapsız bırakılan sorular, azarlama ve engelleme çocukta suçluluk duygusunun gelişimine neden olur. Araştırmaktan vazgeçer ve kendi kabuğuna çekilir. Bu dönemde çocuk davranışlarını ve düşüncelerini anne-babayı memnun edecek şekilde gösterir. Ebeveyn çocuğun gelişim düzeyine uygun cevaplarla, sevecen ve hoşgörülü bir tavırla çocuğun sosyalleşmesini ve girişimciliğini geliştirir ve bu dönemi başarılı bir şekilde atlatmasına yardımcı olmalıdır.²⁸

Davranışçı psikologlar ise; ahlaki yargıların nasıl oluştuğu ile ilgilenmişlerdir. Ahlaki davranışın oluşumunda dışsal unsurların önemli olduğunu öne sürerler. Davranışçı yaklaşıma göre olumlu pekiştirilen davranışlar “doğru” hoş karşılanmayan, ceza uygulananlar ise “yanlış” kabul edilmektedir.²⁹

Sosyal öğrenme kuramcılarına göre ise ahlâkî davranışların kazandırılmasında, model alma, taklit etme, ceza ve ödül pekiştiricileri önemli rol oynar.³⁰ Çocuğun davranışı taklit etmesinde, model aldığı kişi gibi olma isteği ile model alınan davranışın ödüllendirilmesi ve cezadan koruması etkilidir.³¹

Bilişsel gelişimle ilgilenen bazı kuramcılar ise; birbirinden niteliksel farklılıkları olan belirli dönemler içinde ahlak gelişiminin ortaya çıktığını öne sürmektedir.³² Ahlâk gelişiminin, dışarıdan müdahalelerle ortaya çıkacak bir gelişim olmadığını, baskı ve cezayla, ahlaki değerlerin kazandırılmayacağı, aksine yavaşlatacağı, hatta durduracağı ifade edilmektedir.³³

25 - Meral Çileli, “Ergenlikte Ahlak Gelişimi”, *Ergenlik psikolojisi*, ed. Bekir Onur (Ankara: Taş Kitapçılık, 1987), 265-286.

26 - . Erden-Akman, *Eğitim Psikolojisi*, 102.

27 - Çiğdem Kağıtçıbaşı, *İnsan ve insanlar*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1988), 249.

28 - Erden-Akman, *Eğitim Psikolojisi*, 79.

29 - Erden-Akman, *Eğitim Psikolojisi*, 102.

30 - Çileli, *Ergenlikte Ahlak Gelişimi*, 19.

31 - Güngör, *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar*, 60.

32 - Erden, Akman, *Eğitim Psikolojisi*, 102.

33 - Kohlberg, LawKohlberg, Lawrance. “Moral Development”. *International Encyclopedia of the Social Sciences*, Free Press, 1968. ; Nermin Çiftçi, “Kohlberg’in Bilişsel Ahlaki Gelişim Teorisi ahlak ve demokrasi eğitimi”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 1 (Ocak 2003), 5.

Gerek psikanalist görüş gerekse davranışçı görüş doğru ve yanlış konularda açıklamalar yapmasına karşın ahlaki gelişim üzerinde çok durmamıştır. Buna karşılık bilişsel gelişim kuramcıları ise; ahlaki gelişimin birbirinden niteliksel farklılıklar taşıyan belirli dönemler içinde ortaya çıktığını öne sürmektedir.

Piaget'ye göre, “ahlâk bir kurallar sistemidir ve ahlâk gelişiminin temelini bireyin bu kurallara saygıyı nasıl geliştirdiğini ortaya koyarak inceleyebiliriz.”³⁴ şeklinde ifade etmiştir. Piaget'ye göre, bilişsel gelişime paralel, hiyerarşik bir sıra içinde, birbirinden farklı nitelikler taşıyan dönemler içinde ahlak gelişimi ortaya çıkmaktadır.³⁵

Piaget'ye göre, yaşlarına bağlı olarak, çocukların doğru ve yanlışla ilişkin görüşleri değiştiğini gözlemiştir. Yaşa bağlı değişimleri, çocukların oyun oynarken kuralları uygulayış biçimleri verilebilir. Ben-merkezci düşünceye sahip bu dönem çocukları diğerlerinin düşüncelerini önemsemezlerse de, diğer çocuklarla oynarken sosyal kuralları öğrenirler.³⁶ Çocuklar yedi yaşına kadar oyunları izleyerek ve taklit ederek öğrenir. Oyun kurallarının ne anlama geldiğinin farkında olmadan kurallara uygun oyun oynar. Çocuklar, kuralların ne anlama geldiğini 7-10 yaş aralığında anlamaya başlar. Bu yaş aralığındaki çocukların çoğu sorgulamaksızın oyun kurallarına “kural” olduğu için uymaktadır. On yaşından sonra ise oyun kuralları bir araya gelerek belirlemeye başlar.³⁷

Piaget, ahlâk gelişimini iki dönemde incelemiştir. Çocuğun on yaşına kadar olan dönem ahlak gelişiminde dışa bağımlı dönem olarak kabul edilir. Bu dönemde çocuklar, ahlâkî yargılarının gelişiminde başkalarına bağlıdır. Çocuklar sorgulamadan ve eleştirmeden yetişkinlerin belirlediği kuralları kabul ederler. Bu dönemde çocukların davranışları, büyüklerin doğru ve yanlış yüklediği manaya göre şekillendiğinden, yetişkinlerin doğru dedikleri doğru, yanlış dedikleri yanlıştır.³⁸ Kural koyucu niteliğinde kişiler ortada yoksa kurallar ihlal edebilir. Örneğin annesi tarafından yemesi yasaklanan şekerleri annesinin olmadığı zamanlarda yiyebilme davranışı sergiler.³⁹ İşlenen bir suçun önemi, ortaya çıkan fiziksel sonuçların büyüklüğü ve çokluğu belirler. Bu dönemdeki çocuğa göre, iyi niyetle yapılmış olsa da fiziksel zarar çok ise, kötü niyetle de olsa fiziksel zarar az olana göre daha suçludur.⁴⁰ Çünkü çocukta niyet ve sonuç ilişkisini idrak edecek bir zihinsel yapı henüz gelişmemiştir. Çocuk için, iyi niyetle de olsa fiziksel anlamda daha çok zarar meydana getiren daha suçludur. Örneğin annesine yumurta toplamaya yardım ederken elindeki yumurtalardan birkaç tanesi kırılan çocuk, bilerek daha az yumurta kıran çocuktan daha fazla suçludur.

Piaget'ye göre, bu evredeki çocuklar için kurallar değişmezdir. Belirlenen kurallara uymama sonucunda ceza verilmektedir. Piaget'e göre ilk çocukluk döneminde ahlak eğitiminin başlıca araçları; ödül ve ceza aracılığıyla iyi davranışların pekiştirilmesi, kötü davranışlardan uzaklaştırma, iyi ve kötü hakkında nedenleriyle doğrudan bilgi verme, zihinsel gelişimine paralel ahlaki oyunları öğretmek⁴¹ gibi etkinlikler yapılabilir.

Piaget'den farklı olarak Kohlberg, üç düzey ve altı evreli bir yaklaşım geliştirmiştir.⁴² Kohlberg'in ahlâkî gelişim düzeylerinden çalışma bağlamında gelenek öncesi düzeyde 1. Evre (Otoriteye itaat ve ceza) üzerinde durulacaktır. Bu düzeyde kişinin kendi gereksinimleri ön plandadır. Ceza almayacaklarına inanırlarsa, konulmuş kural ve yasaları çiğnemekte sakınca görmezler. Bu dönemde işlenen suçun önemi ortaya çıkan fiziksel sonuçlarla doğrudan orantılıdır.⁴³

34 - Piaget, 1972, 1; akt. Çileli, Ahlak Psikolojisi ve Eğitimi, (Ankara: Verso Yayınları, 1986), 31.

35 - Biehler R.F., Snovman educational Psychology Applied to Teaching. Houghton Mifflin Comp Boston.; Kağıtçıbaşı, İnsan ve İnsanlar, 249.

36 - Gürhan Can, “Kişilik Gelişimi”, Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi, ed. Binnur Yeşilyaprak (Ankara: Pegem A Yayıncılık, 9. Basım, 2005), 130.

37 - Erden-Akman, *Eğitim Psikolojisi*, 102.

38 - Arthur Jersild, *Çocuk Psikolojisi*, çev. Gülseren Günce (Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1976), 13.

39 - Erden-Akman, *Eğitim Psikolojisi*, 102.

40 - Erden-Akman, *Eğitim Psikolojisi*, 105.

41 - Jean Piaget, “Çocuğun Gözüyle Dünya” çev. İsmail Yerguz (İstanbul: Dost Kitapevi, 2016); akt. Hökelekli, *Çocukta Ahlak Eğitimi ve Gelişimi*, 639.

42 - Erden-Akman, *Eğitim Psikolojisi*, 108.

43 - Erden-Akman, *Eğitim Psikolojisi*, 108.

Kohlberg 1.evre olarak adlandırdığı itaat ve ceza evresinde çocuğun ahlaki yargısını davranışın ortaya çıkardığı fiziksel büyüklük ve sayısal fazlalığa göre belirler. Yapılan davranışın ortaya çıkardığı sonuçların iyi ya da kötü olduğuna karar verilir. Bu dönemde çocuklara göre “yanlışlıkla üç tabak kıran çocuk mu suçlu?” yoksa “bilerek değerli bir vazoyu kıran çocuk mu daha suçludur”, sorusuna verecekleri cevap “daha çok tabak kıran çocuk suçludur.” derler. Çünkü niceliksel fazlalığa göre suçluyu belirler. Bu evrede, çocuk otorite konumundaki kişilerin doğrularına göre hareket ederek, cezadan kaçınır. Çocuk için bir davranışın yanlış olma ölçütü davranışın cezalandırılmasıdır. Örneğin, ebeveyn kardeşini döven bir çocuğu cezalandırmak yerine ödüllendiriyorsa, çocukta yaptığı yanlış davranışın doğru olduğu düşüncesinin gelişmesine ve bu davranışı tekrarlamaya devam etmesine neden olacaktır. Yetişkin suçlular, ergenlerin birçoğu ve 9 yaş altı çocuklar bu evrededir.⁴⁴ Ayrıca bu evrede benmerkezci düşünce yapısından dolayı tüm olayları kendi açısından değerlendirir. Örneğin, ben sütü seviyorsam herkes sütü sever.⁴⁵ Bu evrede benmerkezci anlayıştan kaynaklı başkalarının farklı düşünebileceğini düşünmez.

Kohlberg ahlâk gelişimi ile dinî gelişim arasında ilişki olduğunu ancak, ahlaki gelişimin sadece dinî ahlâkî değerlerle kazandırılmayacağını belirtir.⁴⁶ Kohlberg, çocuklar “güvenilir rol model” olabilecek yetişkinlerle bunu başarabilir. Yetişkinler gerek formal gerekse informal yöntemlerle çocuklara dinî ve ahlâkî değerleri öğretir ve kendi inançlarını da onlarla paylaşırlar.⁴⁷

2. AİLE

Bireyler doğumdan itibaren en küçük toplumsal yapı olan ailede yaşarlar. Aile toplumun en küçük birimi olmasına rağmen bundan çok fazla bir muhtevayı içermektedir. Çünkü toplum, aile dediğimiz sosyal grupların bir araya gelmesiyle oluşur. Aileler biraraya gelerek toplumu meydana getirir. Devletlerin ve toplumların temeli, sağlamlığı ve gücü aileye dayanmaktadır. Sağlıklı ve mutlu bir toplumun oluşumu ise yaratıcının belirlediği kurallara göre aile yuvasının kurulmasına bağlıdır.

Aydın’a göre, “toplumu oluşturan en küçük birim olan ve insan neslinin devamını da sağlayan aile, insanın sosyal, psikolojik ve biyolojik ihtiyaçlarını gideren bir kurumdur. Tarihsel süreçte ailenin yapısında değişimler olsada; ailenin cinsel, dinsel, sosyal, psikolojik ve biyolojik fonksiyonlarında bir değişme olmamıştır.”⁴⁸

Dodurgalı’ya göre, “aile, toplumun numunesi ve onu meydana getiren parçaların en küçüğüdür. Ana-baba ve evlenmemiş çocuklardan meydana geldiği kabul edilen aile kurumunun sağlam temeller üzerine oturması, mutlu ve huzurlu olması toplumun da mutlu ve huzurlu olması sonucunu doğurur. Bireyde şahsiyet gelişiminin oluşumunda en kritik dönem aile içinde geçer.” Ayrıca aileyi, Rum suresinde; “Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O’nun varlığının ve kudretinin delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.”⁴⁹ şeklinde, aileyi, üyelerinde sükûn ve huzur, karşılıklı sevgi ve şefkat ve rahmet ve merhamet duygularının yoğun olarak yaşandığı birim olarak tarif etmiştir.⁵⁰ Aile, kendisine yeni katılan üyelerin sosyalleşmesini sağlayan, davranışlarını yönlendiren ilk eğitim müessesesidir.

Giddens’a göre aile, “Birbirlerine doğrudan akrabalık bağlarıyla bağlı olan ve erişkin üyelerinin, çocukların bakma sorumluluğunu üstlendiği bir insan topluluğu”⁵¹ olarak tanımlar.

44 - Abide Göngür Aytar, “Kişilik gelişimi”, *Eğitim Psikolojisi*, ed. Ayten Ulusoy (Ankara: Anı Yayıncılık, 2007), 79.

45 - Ramazan Arı, *Eğitim Psikolojisi*, (Ankara: Nobel yayıncılık, 2003), 100.

46 - Kohlberg, Lawrance. (1984). The psychology of moral development: Essays on moral development, Vol. II. New York: Harper & Row.ss.33-34.; Hamide Yatar Yıldız, *Sınav Kaygısı-Ana-Baba Tutumları ve Mükemmeliyetçilik Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 52.

47 - Kerim Yavuz, *Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1983), 151.

48 - Mustafa Aydın, *Kurumlar Sosyolojisi*, (İstanbul: Açılım Kitap Yayıncılık, 2015), 35.

49 - Kur’ân Yolu, Rum suresi, 21. (<https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir>, 10 Ağustos 2020)

50 - Abdurrahman Dodurgalı, *Kuran’ı Kerime Göre Çocuk Eğitimi*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1984) 12.

51 - Anthony Giddens, *Sosyoloji*, (Ankara: Ayraç Yayınları, 2. Basım, 2005), 173.

Ailenin kanunlarla belirlenen görevleri dışında, geleneklerle tespit edilen birçok başka işlevi vardır. Ailenin “Doğal işlevi olan nüfusu yenileme dışında; kültürel değerleri taşıma, sosyalleştirme, biyolojik ve psikolojik tatmin işlevlerini yerine getirme”⁵² işlevleri vardır. Bu durum aileye insan neslinin devamının yanında ahlaklı ve dürüst bireyler yetiştirme sorumluluğunu da yüklemiştir.

Aile hakkında yapılan tanımlamalar arasında farklılıklar olmasına karşın, tanımların birleştiği ortak nokta, toplumsal hayatın en önemli ögesinin aile olduğu gerçeğidir. Bu nedenle de “aile toplumun temelidir.” denilmektedir.

2.1. ÇOCUĞUN AHLAK EĞİTİMİNDE AİLENİN ÖNEMİ

Ailenin çocuğun gelişiminde, yetişmesinde ve sağlıklı birer yetişkin olmasında tartışılmaz bir önemi vardır. Çocuk doğduktan sonra kendini sosyal ve kültürel bir çevre olan ailede bulur. Doğum, çocuğun toplumun üyesi olma sürecinin de başlangıcıdır. Çocuk gelişim sürecinde alışkanlıklarını ve davranışlarını belirlerken, içinde bulunduğu toplumsal norm ve değerlere göre hareket eder.⁵³ Bu nedenle çocukta kişilik ve değerlerin oluşmasında, davranış ve tutumlarının şekillenmesinde içinde yaşadığı toplumun etkisi büyüktür. Çocuğun ilk yaşadığı toplumsal yapı aile olmasından dolayı bu değerlerle de ilk kez ailede karşılaşmaktadır.

Eğitimin en etkili olduğu yer aile ortamıdır. Aile ortamı bireyde kalıcı izler bırakır. Çocuklara ilk dinî bilgilerin, toplumsal ve ahlaki değerlerin aktarımı aile aracılığı ile olur. Ailede çocuğun maddî ihtiyaçları bir şekilde karşılanabilir. Çocuğun eğitiminde maddî ihtiyaçlarından önce sağlanan sevgi ve güven ortamında manevî ihtiyaçlarının karşılanması önemlidir. Aile çocuğun gelişiminde sevgi, disiplin ve özgürlük denklemini iyi kurgulamalıdır. Bu üç ihtiyaç, birbiriyle iç içe ve birlikte karşılanır. Sevgi ihtiyacı bebeklikte önemliyken; ileri yıllarda ise sevgi ihtiyacının özgürlük ve disiplin dengesi göz önünde tutularak verilmesi önemlidir. Çocuk gelişiminde anne sevgisinin ayrı bir yeri ve önemi vardır. Anne sevgisinden uzak, dokunma ve sevmeye ihtiyacı karşılanmadan yetişen çocuk, diğer ihtiyaçları karşılanırsa da, sağlıklı bir gelişim süreci geçirmediğinden tutarlı olmayan davranışlar gösterebilir. Çocuk sevgiyi ailede öğrenmektedir.⁵⁴

Aile bireyleri İslâm’ın ahlâkıyla eğitilmelidir. İslam ahlâkı, yaratılanlara karşı şefkatli olmayı, sosyal ilişkilerde dürüstlük ve güvenirliliği, beklenti içinde olmadan sevgi ve fedakârlığı, samimiyet ve iyi niyeti, kötü arzuların bastırılmasını ve daha birçok erdemi kapsar. Ebeveynler, küçük yaşlardan itibaren iman, ibadet, insan haklarına saygı, yeme-içme, giyim-kuşam edepi, güzel ahlâk usulleri ve görgü kurallarını öğretmelidir. Çocuğun en mükemmel şekilde yetişmesi, ihtiyaç duyduğu bütün insani ve ahlaki faziletleri, sosyal kural ve davranışları dini inanç ve değerleri öğrenmesi ve yaşaması; sanat ve hüner sahibi olması için anne ve babanın tüm imkânlarını kullanarak gayret sarf etmeleri gerekir.⁵⁵

Hz. Peygamber, “*Hiçbir anne-baba çocuğuna güzel ahlaktan daha hayırlı bir miras bırakamaz*”⁵⁶ buyurmuştur. Çocuğun tüm hayatını kuşatacak böyle bir terbiye hem dünya hem ahiret mutluluğunu hedef alan doğrultuda ilerlemesine ortam hazırlar. Ebeveyn, Peygamber (sav) efendimizin ahlakını çocuğa örnek olacak şekilde yaşayarak çocuğu terbiye etmesi çocuğu en iyi sonuca ulaştırır. Ebeveyn çocuğunu güzel ahlaka davet ederken hükmü ve men etmeye çalıştığı her ilahi yasağı yeterince bilmesi gerekir. Çünkü ancak bu durumda çocuğunu İslam esaslarına uygun bir şekilde yetiştirebilir.⁵⁷

Aile, ahlaki duygulardan haberdar etme, ahlaki bilgileri kazandırma ve uygulama yoluyla ahlak eğitimi görevini yapmış olur. İnsan dünyaya geldikten sonra ahlaki davranışları öğrenir. Öğrenilen ahlaki davranış-

52 - Cihangir Doğan, “Ailenin Önemi ve Vazgeçilmez Fonksiyonları”, *Aile ve Eğitim*, ed. Mehmet Faruk Bayraktar, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010), 20.

53 - Krş. Kehrer, Religionssozologie, 108 vd.;Ogburn, sozialer wandel, s.125 vd.;Başaran Psiko-sosyal gelişim, s.13-15;-Turhan, Kültür Değişimleri,s.35; freyer Din Sosyolojisi, s. 40,;

54 - Aydın, “*Ailede Ahlak Eğitimi*”, 388-412.

55 - Mehmet Reşat Şavlı, *İslam’da Çocuk Terbiyesi*, (İstanbul: Ensar Yayınları, 2018), 88.

56 - Tirmizi, “Birr”, 33. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi VIII*, 356.

57 - Nihat Özmen, *Çocuk Eğitimi İzlenecek Metotlar*, (İstanbul: Dua Yayıncılık, 2014), 87.

lar, yaş ilerledikçe ve hayat tecrübesi artıkça değişir ve gelişir. Çocuk ahlak gelişiminde örnek aldığı kişilerin davranışlarını taklit ederek öğrenir.⁵⁸ Ebeveynler, ahlâk ve görgü kurallarını çocuğun gelişim düzeyine uygun öğretemez ise; çocuk başkalarından edindiği izlenimlerle değer yargılarını oluşturur.⁵⁹

Bilgin'e göre, "Anne-baba tutumları, çocukların vicdan ve ahlâk gelişimini ve uyumlu-uyumsuz, etken-edilgen, bağımlı-özerk, içe dönük-dışa dönük vb. bir kişilik oluşturmalarını büyük ölçüde etkilemektedir."⁶⁰ Ebeveynlerin tavır ve davranışları ahlak gelişimi üzerinde de derin izler bırakmaktadır.

Güngör'e göre, "Ahlak terbiyesi veren annenin de birçok konuya dikkat etmesi gerekmektedir. Babanın sevgisi ve ilgisinden uzak sadece anneye bağlı gelişim süreci geçiren erkek çocuklarında kızlara özgü karakter özelliklerine de rastlanabilmektedir."⁶¹ Bu bağlamda çocuğun gerek ahlak eğitiminde gerekse genel eğitimi konusunda eşler oldukça dikkatli olmalı ve birlikte hareket etmelidir.

Ebeveynlik, boş zamanlarda yapılacak bir uğraş olarak bakılmamalı, çocuğun gelişiminin her anında yanında olunması gereken bir süreçtir. Yasalar da çocukların yetiştirilmesi görevini aileye vermiştir. Ebeveynin aktif rol almadığı bir eğitim sürecinin başarılı olması da beklenemez.⁶² Ebeveynlerin bu görevleri arasında çocuğun maddî ihtiyaçlarını karşılama ve onun sosyalleşmesi gelmektedir. Çocuğun sosyalleşmesi için toplumsal kuralları bilmesi gerekir. Ebeveyn, çocuğuna ahlaki kuralları öğreterek sağlıklı bir sosyalleşme sürecine katkıda bulunabilir.⁶³

2.2. AİLEDE ÇOCUĞA AHLAK EĞİTİMİNİN VERİLME YÖNTEMİ

Ebeveynlerin birbiriyle ilişkileri, tutarlılıkları, iletişim kanallarını kullanma şekilleri ahlak eğitimi açısından önemlidir. Ahlak kuralları insanlar tarafından bilinmesine rağmen uygulamada ciddi manada sorunlar yaşanmaktadır. Bazı yetişkinlerin ahlak kuralları bilmesine rağmen uygulamada zorluk çekmesinin nedeni olarak küçük yaşlarda bu eğitimin sağlıklı bir şekilde verilmemesi olduğu görünüyor. Bu nedenle küçük yaşlardan itibaren ahlak kurallarına karşı olumlu bir tavır geliştirmelerini, inanmalarını ve uygulama alışkanlığını kazanmalarını sağlamak önemlidir. Her toplumun kendi doğruları bağlamında ahlak kuralları vardır.⁶⁴ Bireyin ahlak eğitimi gerçek hayat ile uyumlu olmalı ve çocuğun kendisine ve çevresine duyduğu saygıyı geliştirmelidir.

Bandura, "Anne babaları tarafından cezalandırılan çocukların daha saldırgan davranışlar göstereceklerini ve yaptıkları yanlış davranıştan ötürü yetişkin bireylerin cezalandırılmasına tanıklık eden çocukların bu yanlış davranışlardan uzaklaşabileceğini ifade etmiştir."⁶⁵

Martin Hoffman(1970), "Anne-babaların kullandıkları davranış kalıplarının, çocuklarda ahlâkî gelişimine etkisiyle ilgili yaptığı çalışmada; sevginin esirgenmesi(Çocuk yanlış yaptığında kendisine gösterilen ilginin azaltılması), ve güç gösterilerinin (Çocuğa, baskı ve fiziksel cezalarla davranışlarını kontrol altına almak) ahlâkî gelişime olumlu bir etkide bulunmadığını fakat tümevarım yönteminin (Bir davranışın neden yanlış olduğunu ve değiştirilmesi gerektiğini, başkalarına vereceği zararı ve oluşan mağduriyetin nasıl giderileceğini açıklama), bireyde ahlâkî duygu, düşünce ve davranışı olumlu yönde geliştirdiğini belirtmiştir."⁶⁶

58 - Abide Güngör Aytar, *Aile içi Etkileşim*, (Ankara: Bizim Büro Basımevi, 1995), 26-29.

59 - Zeynep Nezahat Özeri, "Anne Tutumlarının Çocuğun Ahlak Gelişimine Etkisi", *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*. ed. Halis Ayhan (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1998), 217-238.

60 - Beyza Bilgin, *Çocuklarımıza İnsancıl Davranışları Nasıl Kazandırabiliriz? Din Öğretimi Dergisi* (1991), 26.

61 - Erol Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2010, s.90.

62 - Aydın, "Ailede Ahlak Eğitimi" *Eğitim ve Ahlak Şûrası*, 396-397.

63 - Aydın, "Ailede Ahlak Eğitimi" *Eğitim ve Ahlak Şûrası*, 396-397.

64 - Jersild, *Çocuk Psikolojisi*, 614.

65 - Bandura, A. and Walters, R. H. *Social Learning and Personality Development*. New York 1963: Holt Reinhart and Inston.; Çileli, *Ahlak Psikolojisi ve Eğitimi*, 20.

66 - Aytar, *Kişilik Gelişimi*, 82.

Aydın'a göre, "Hiçbir yöntem çocuktan önemli olmamalıdır. Çocuk disiplin için değil, disiplin çocuk içindir. Çocuk büyüdükçe, kendine anlamsız gelse de bu düzene ve kurallara uyması gerektiğini öğrenecektir. İyi bir disiplin çocuğu tedbirsizliklerden korur. Çocuğun, büyüklerin odasına girmek için izin istemesi, büyüklerden önce oturmaması, yemeğe başlamaması, onlarla nezaket dışı kelimelerle konuşmaması, onları isimleri ile çağırması, esnediği, öksürdüğü, aksırdığı zaman ağzını eli ile kapatması, büyüklerinin yüzüne karşı ayaklarını uzatmaması, selam vermeyi öğrenmesi vs. Bunlar zaman içinde, çocukların anne babaları ile birlikte yaşarken, birlikte yaparak öğrenecekleri disiplinlerdir."⁶⁷ Çocuk büyüdükçe ebeveyne benzer tavır ve davranışlar sergiler. Büyüklerin sahip olduğu davranış kalıpları, sorun çözerken izlediği yollar, birbirleriyle iletişim şekilleri gibi detaylar çocuğun nasıl bir yetişkin olacağı konusunda da bir fikir verebilir.

Bu minvalde güzel ahlakın öğretileceği, yaşanacağı ve yaşam tarzı haline getirileceği yer öncelikle ailedir. Çocuğa, güzel ahlak kazandırma süreci doğumla birlikte ailede başlar. Ailede, dengeli bir disiplin anlayışı sergilenmeli, ödül ve ceza yerinde kullanılmalıdır. Bireysel farklılıklar dikkate alınarak ebeveynler iyi bir model olmalı ve aile bireyleri etkili bir iletişim ortamında, birlikte hareket etmelidir. Çocuğa somut örnekler gösterilmeli ve fırsatlar oluşturulmalıdır.

2.3. AİLEDE AHLAK EĞİTİMİNDE DİKKAT EDİLECEK HUSUSLAR

1- Ahlak eğitimine çocuğun doğumuyla başlanmalıdır. Ebeveynler çocuklar gelişim özelliklerini, bireysel farklılıklarını göz önünde bulundurarak, birlikte hareket etmeli ve çocuğu başkalarıyla kıyaslamamalıdır.⁶⁸

2- Çocuğun yanlış davranışı görmezden gelinmemelidir. Örneğin; "yalan söylediğinde", "bir diğerinin eşyasını izinsiz aldığında" bilmezden gelmek ya da onu korumak, ona yapılacak en büyük kötülüklerden bir tanesidir. Bu durumda sakince yaklaşp; aldığı eşyayı geri vermeli, özür dilemelidir.⁶⁹ Yanlış yaptığında özür dilemenin önemli olduğu, kendisine yanlış yapıldığı zamanlarda ise affetmesi gerektiği bilinci kazandırılmalıdır.

3- Çocuk eğitiminde, çocuğun kararlarını verme ve uygulama fırsatı mümkün olduğunca verilmesi gerekir. "Böylece çocuk kendisini ciddiye alacak, yaptığı işlerde kendi katkısını buldukça, duyacağı iç sevinci onu daha ileri düşüncelere ve yapıp etmelere özendirecektir."⁷⁰ Ebeveyn çocuğu bir yetişkinmiş gibi dinlemeli, sorunlarını önemsemeli ve aldığı kararlara saygı duymaya dikkat etmelidir.

4- Bilgin'e göre "bazı çocuklar küçük yardımlarla iyiye ve doğruya yöneltilebilir. Bazılarında ise çok uğraşmak gerekir. Önemli olan uğraşmayı bırakmamaktır. Bugün küçük alıştırmalarla orta yolu bulmayı öğrenen küçük çocuklar, yarın başka davranışlarında bencilik yapmamayı, fakat ölçüyü de kaçırmamayı başarabileceklerdir. İşleyen organ kabiliyeti ölçüsünde ilerler, işlemeyen organ da, kabiliyeti ne olursa olsun, bundan kaybederek geriler."⁷¹ Ebeveyn, ilk çocukluk yıllarında sevgi, sabır ve hoşgörü ile ahlaki davranışların alışkanlık hâline getirilmesine çalışmalı ve bu uğraşından vazgeçmemelidir.

5- Bilgin'e göre, "Terbiye geleceğe ait bir faaliyettir. Çocuğun bugünkü arzu ve heveslerine boyun eğilmesi, onun ileride zayıf iradeli yetişmesine sebep olarsa, bu boyun eğişten çocuğun bugün aldığı zevkin ona verebileceği hangi kalıcı meziyet olabilir! Bugünkü merhamet ve sevgi yarın işe yaramayacaksa o gerçek merhamet ve sevgi olabilir mi? Merhamet ve sevginin, sabrın gösterilmesi gereken yer, çocuğun tabii gelişmesinin tezahürü olan, yaramazlıkları olabilir. Çocuk devamlı hareket eder, koşuturur, bağırır, güler, oynar; bu arada devirir, kırar, çarpar, bozar. O, bu dönemde yanlış hareketlerinin farkında değildir. Merhamet ve sevginin yapması gereken, çocuğun rahatça hareket edebileceği, zarara sebep olmadan koşuturabi-

67 - Aydın, "Ailede Ahlak Eğitimi" *Eğitim ve Ahlak Şûrası*, 388-412.

68 - Mehmet Zeki Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, İstanbul: Timaş Yayınları, 1983), 284.

69 - Koray Karabekiroğlu, *Çocuğun Ruhsal Gelişimi*, (İstanbul: Say Yayıncılık, 2013), 101.

70 - Beyza Bilgin, *İslam ve Çocuk*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, 1991), 135.

71 - Bilgin, *İslam ve Çocuk*, 139.

leceği yerlerde bulundurmaktır.”⁷² Ebeveyn, çocuğu yasaklarla sınırlandırmak yerine alternatifler sunmalı, çocuğun yaparak ve yaşayarak öğrenmesine fırsat vererek girişimciliği desteklenmelidir. Böylece çocuğun iradesi güçlendirilmelidir.

6- Teknolojide ve bilimde yaşanan ilerlemeler ve gelişmeler sosyal yaşamın merkezi olan aileyi ve aile içi ilişkileri de derinden etkiliyor. Ebeveynler, bu süreçte etkili olabilmesi için çocuğunun bulunduğu çağın gereklerine uygun iletişime geçerek ahlaki gelişimine katkıda bulunabilir.

7- Ebeveyn, çocukların olumlu davranışlarını pekiştirmelidir. İstekler bağırıp çağırılmadan iletmeye çalışılmalıdır. Çocuğun, sessiz bir çocuk olmasını beklemekten vazgeçmelidir. Çocuğun öfke ve huysuzlukları soğukkanlılıkla karşılanmalıdır. Ebeveyn, normal ses tonuyla hitap edip; ben diliyle duygularını ifade etmelidir. Ebeveyn, çocuğun yetiştirilip eğitilmesi konusunda kurulacak iletişim şeklini, Kur'an'da “*Kullarıma söyle, sözün en güzelini söylesinler...*”⁷³ ayetinde olduğu gibi ebeveyn çocuğa sevgi ve şefkatle yaklaşmalı; hoşgörülü ve yumuşak davranmalıdır.

8- Ebeveynin, ödül ve cezada aşırıya kaçması, kontrolsüz sevgi ve başboşluk çocuğun ahlaki gelişimini olumsuz etkileyecektir. Ebeveynin yanlış tutumları, dini konulardaki isticmarı çocuğun en çok ahlaki gelişimini olumsuz etkiler. Bazı anne babalar davranışlarıyla örnek olmayı başaramadığı gibi dini ve Allah'ı kullanarak disipline etmeye çalışır. Bu durum doğru bir din eğitimi olmadığı gibi ahlaki açıdan da sapmalara neden olur. Hep katı kurallarla yetiştirilen bir çocuk hiçbir zaman hoşgörü sahibi olamayacaktır. Yaşamın ilerleyen dönemlerinde de sorumluluk ve vicdan duygusu ile hareket etmek yerine; kendisi dışında baskıcı üstün güçlerin korkusuyla hareket edecektir.⁷⁴ Ebeveynler, çocuk yetiştirmede sevgiyi yerinde ve yeterince yansıtmalıdır. Ödül ve cezanın yerinde kullanıldığı, dengeli bir disiplin anlayışına sahibi olmalıdır.

9- Ebeveyn söylediği sözü hayatına yansıtmalıdır. Ebeveynin söylemleri davranışa yansımadığında, sözleri de çocukların hayatında içselleşmeyecektir.⁷⁵ Kur'an'da “*Ey iman edenler, yapmayacağınız şeyleri niçin söylersiniz*”⁷⁶ ayetinde ifade edildiği gibi ebeveyn bu doğrultuda davranıp çocuğu kandırmamalı, verdiği sözü tutmalıdır. Ebeveyn, ahlaki bir konuda ne kadar aksini savunursa da davranış ve sözleriyle yanlış olanı ortaya koyuyorsa, çocuk yanlış olanı kazanacaktır. İlk yapılması gereken öncelikle doğru örnek olmaktır. Ebeveyn yalan söylüyorsa; çocuğun yalan söylememesi beklenemez.⁷⁷ Çocukların sergilediği tavır ve davranışlar, ana baba davranışının aynası gibidir. Ebeveynler bu aynada kendi özeleştirilerini yaparak yanlış davranışlarını belirlemeli, düzeltibilme olanakları aramalıdır. Zamanında görmezden gelinen, düzeltilmeyen ve müdahale edilmeyen yanlışlar bazen ebeveyni zor durumda bırakabilir.⁷⁸

10- İlk çocukluk yıllarında ahlak gelişiminde oyunun önemli bir yeri vardır. “Oyun ile hem beden hem ruh kendini ifade etme olanağı bulur. Oyun yolu ile çocuklar kuvvetlerini denetler ve kendilerini çeşitli işlere hazırlarlar. Oyunların bazıları birlikte oynanır. Çocuklar boğuşur, yarışır, ortak kurallara uyarak yenerler, yenilirler. Böylece oyun, eşit haklarla güçlerini deneyen çocukların sosyal ve ahlaki duygularını da geliştirmiş olur. Yenilse de sonuca katlanan çocuk, yenmek için nasıl hareket etmesi gerektiğini, ne zaman yardım isteyeceğini, başkalarına ne zaman ve nasıl yardım etmesi gerektiğini öğrenir.”⁷⁹ Küçüklüğünde canla başla çamuru, kâğıdı, kumu suyu kullanarak bol bol oynama imkânı bulmuş çocuklar, büyüdüklerinde iç âlemlerini de dış âlemi de ifade etmekte daha başarılı olmaktadır. Bunun aksine, küçüklüğünden itibaren serbest hareket edememiş, hep büyükler tarafından engellenerek eli kolu bağlanmış çocuklar, büyüyünce de serbest

72 - Bilgin, İslam ve Çocuk, 134.

73 - Kur'an Yolu, El- İsra Suresi, 53. (<https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir>, 10 Ağustos 2020)

74 - Ayşegül Alakuş Akgün, “*Esmâ-i Hüsnâ ile Çocuk Terbiyesi*,” (İstanbul: Nesil Yayınları, 2017), 34.

75 - Mehmet Emin Karabacak, “*Tabakları Ayırdık Çocuklar Söz Dinlemez Oldu*,” (İstanbul: Ensar Yayıncılık, 2014), 81.

76 - Kur'an Yolu, Saf Suresi, 2.(<https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir>, 10 Ağustos 2020)

77 - Karabekiroğlu, Çocuğun Ruhsal Gelişimi, 101

78 - Oya Tuncer, Çocuk ve Eğitim, “Çocuk, Aile ve Çevresi” *Türk Eğitim Derneği, 3.Toplantısı*, (Ankara: Şafak Matbaası, 1980), 32.

79 - Bilgin, “İslam ve Çocuk,” 147.

hareket edememekte, kendilerine ve başkalarına güvenen, teşebbüs sahibi kişiler olamamaktadırlar.⁸⁰

11- Çocuk sergilediği davranışın doğruluğunu ve yanlışlığını ailede ve okulda öğrenirken bunlara uyma-
nın önemini oyun ortamında yaparak ve yaşayarak kavrayabilmektedir. Çocuk oyun ortamında bencillik,
saldırganlık gibi olumsuz davranışlardan kaçınır iyilik yapan ve yardımcı olan biri haline gelerek grup
bilinci gelişir. Çocuk oyun içindeki ahlak kurallarına isteyerek uyma eğilimindedir.⁸¹ Çocukların oyunları
ahlak eğitiminde değerlendirilmelidir. Çocuğun gelişim düzeyine uygun olmayan kurallar koyulmamalıdır.

12- Ebeveynler, çocuğa kendi sınırları içinde, yeteneklerini ve gücünü tanımada yardımcı olmalıdır.
Sık sık eleştiri, olumlu yanları görmezden gelip hep kusurları belirtme çocukta özsaygısını yitirmesine yol
açar. Bunun gibi abartarak övme de aşırı bir üstünlük duygusunun gelişmesine yol açabilir. Böylece eğitim
de en doğru yol, çocukta özdenetimi geliştirmektir. Böylece çocuk öğrendiği doğru ve uygun davranışları
sadece kendini denetleyenler yanında değil, yalnızken ya da başkalarının yanındayken de başarıyla uygular.
Ebeveynlerin denetimi cezaya değil, anlayış, sevgi ve güven vermeye yönelik olmalıdır. Toplumsallaşma
süreci boyunca çocukların özgürlük gereksinimi akılcı sınırlamalarla bağdaştırılabilirse çocuk özdenetim
ve sorumluluk duygularına kavuşabilir.⁸² Ebeveyn, çocuğa özgüven ve ahlaki davranışların kazandırılması
bağlamında sorumluluk duygusu vermelidir. Böylece çocukta olumlu bir benlik tasarımı kazandırılabilir.

13- Çocuğun ahlak eğitimi sadece anneye bırakılmamalıdır.⁸³

14- İlk çocukluk döneminde çocukların zihinsel gelişimine bağlı olarak, kuralları anlayacak düzeyde
olmadığından soyut sözcüklerle anlatmak yerine kuralları yaparak, yaşayarak benimsetmeleri gerekir. Ku-
rallar çocuğun gelişim düzeyine uygun somut ve anlaşılır bir şekilde verilmeli ve nedenleri açıklanmalıdır.
Ebeveynler, söylediklerini kendi yaşantılarında uygulayarak iyi bir model olabilirler.

15- İnsanda var olan merhamet, şefkat, iyiye ve güzele yönelme eğilimleri kuvvetlendirilmelidir.⁸⁴ Çocu-
ğun iyi ve doğru davranışları ödüllendirilip; istenmeyen davranışlar konusunda nedenleriyle bilgilendirerek
düzeltme yoluna gitmelidir.

80 - Bilgin, “İslam ve Çocuk,” 147.

81 - Fatih Menderes Bilgili, “Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler”, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2009), 56.

82 - Tuncer, Çocuk ve Eğitim, “Çocuk, Aile ve Çevresi” 24.

83 - Aydın, “Ailede Ahlak Eğitimi”, 284.

84 - Hüseyin Peker, “Din ve Ahlak Eğitimi”, (Samsun: Aksi Seda Matbaası, 1998), 223-225.

SONUÇ

Teknoloji ve bilimde yaşanan gelişim süreci, maddi unsurların ön planda tutulduğu ve manevi değerlerin arka planda bırakıldığı bir insan profili ortaya çıkarmıştır. Maddi unsurlar mutluluğun asıl kaynağı gösterilerek, bireyin ahlaki ve dini değerlerden uzaklaşmasına neden olunmuştur. Vicdan ve maneviyattan uzak büyüyen bireyler hedonist bir yaşam tarzıyla hayata devam etmekte, kendisi dışındaki yaşama karşı umursamaz bir kişiliğe bürünmektedir. Maddi dünyaya paralel bir yaşamın içinde yetişen birey, kendi kişisel çıkarları için her yanlışı doğru görmekte, dini dünyevileştirip, kendi çıkarına uygun ahlaki çıkarımlarla yoluna devam etmektedir. Topluma duyarsız, ahlaki değerlerden uzak yetişen bireyler manevi değerlerden kopuk bir toplumun oluşumuna da zemin hazırlar.

Teknoloji ve bilimde yaşanan gelişim sürecinin hızına yetişmek, dini ve ahlaki bağlamda güçlü toplumlar oluşturmak için aileye önemli görevler düşmektedir. Ebeveynlerin çocuk yetiştirmekte izleyeceği doğru stratejiler ile çocukta olumlu bir ahlaki gelişim sağlanabilir. Ebeveyn bu eğitimi verirken, yaşanan çağın gerisinde kalmadan, yaşadığı çağın gerçeklerini göz önünde bulundurarak çocuğu manevi dünya ile buluşturmalıdır.

Ebeveynlerin çocuğun yetiştirilmesiyle ilgili görev ve sorumlulukları vardır. Bu bağlamda ebeveynlerin yerine getirmesi gereken sorumlulukların başında din ve ahlâk eğitimi vermek gelmektedir. Bireyin sağlıklı bir ahlaki kişilik geliştirmesi, ahlak eğitimi ile olur. O halde aile, çocuğun gelişim dönemi özelliklerini gözönünde bulundurarak ahlaki kuralları öğretmelidir. Fakat ebeveyn çocuğa doğru ahlaki davranışı verirken dini bir korku aracı olarak kullanmamalıdır. Böylesi bir durum çocuğun dinden uzaklaşmasına neden olacak, ahlaki gelişimde olumsuz yönde etkileyecektir

Anne ve babalar, güzel ahlaki eğitimin temeli olarak almalı, öncelikli hedef çocuklarının sınav başarısı ve meslek sahibi olması olmamalıdır. Çocuklara öncelikli olarak güzel ahlak öğretilmeli ve çocuğun yaşamında güzel ahlaki içselleştirmesi sağlanmalıdır. Güzel ahlaklı bir öğretmen, doktor, hemşire, avukat yetiştirmek öncelikli hedef olmalıdır.

Çocukları iyilik üzerine yetiştirmek için dini ve ahlaki terbiye küçük yaştan itibaren verilmelidir. Çocuklara doğruluk, hak, yardımseverlik, cömertlik, gibi davranışları sevdirerek kazandırılmalı; kibir, yalan söylemek, küçümsemek gibi kötü davranışların nedenlerini anlatarak yapmaları önlenmelidir. Aileden dini ve ahlaki eğitim almamış bir çocuk, toplumda huzursuzluk yaratacağı gibi, evde ebeveynlerine karşıda saygısızlık yapacaktır.

Çocuğa verilen ahlak eğitimi hoşgörü ve şefkatle yapılmalıdır. Çocuğa karşı duyulan şefkat ve hoşgörü bir dengede olmalıdır. Ebeveyn, ahlak eğitimi konusunda çocuğu ne başıboş bırakmalı nede aşırı derece de şımartmalıdır. İlk çocukluk yıllarında çocuk, çevresinde bulunanları gözlemler ve davranışlarını taklit eder. Ebeveynler ve çocuğun çevresindeki diğer yetişkinler sadece sözle değil, yaşayışlarıyla da güzel ahlak örnekleri sunmalıdırlar. Söylem ve sergilenen tavır ve davranış birbiriyle uyumlu olmalıdır.

Ebeveynlere bu minvalde şu önerilerde bulunulabilir;

- Ebeveynler için çocuğun ahlak gelişimine yönelik kurs ve eğitimler düzenlenebilir.
- Ebeveynler, çocuk ile iletişimde ortak bir tavır içinde hareket edebilir.
- Ebeveynler, çocuğun ahlak gelişimine yönelik yayınlar okuyabilir.
- Ebeveynler, her yönü ile çocuk için iyi ve olumlu bir model olabilir.
- Ebeveynler, çocuklarıyla nitelikli bir zaman geçirebilir.
- Ebeveyn sadece çocuğun akademik başarısının takipçisi olmamalı; aynı zaman da ahlaki gelişiminin de önemini farkında olarak hareket edebilir.

KAYNAKÇA

- Acuner, Hacı Yusuf vd. “Ahlaki Gelişim Düzeyleri ile Mükemmeliyetçiliğin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi”. *Değerler Eğitimi Dergisi* 12/27(2012), 7-40.
- Adler, Alfred. İnsan Tanıma Sanatı. çev. Şelale Başar. İstanbul: Dergah Yayınları, 1997.
- Akgün Alakuş, Ayşegül. *Esmâ-i Hüsnâ ile Çocuk Terbiyesi*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2017.
- Arı, Ramazan. *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2003.
- Aydın, Mehmet Zeki. Ailede Ahlak Eğitimi, *Eğitim ve Ahlak Şurası*. 388-401. Ankara: Eğitim Bir Sen Yayınları, 2014.
- Aydın, Mehmet Zeki. *Ailede Ahlak Eğitimi*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2012.
- Aydın, Mustafa. *Kurumlar Sosyolojisi*, İstanbul: Açılım Kitap Yayıncılık, 2015.
- Aytar, Abide Göngür. “Kişilik gelişimi”. *Eğitim Psikolojisi*. ed. Ayten Ulusoy. 67-83. Ankara: Anı Yayınlar, 7. Basım 2013.
- Bandura, Albert- Walters, R. H. *Sosyal Öğrenme ve Kişilik Gelişimi*. New York, 1963.
- Başaran, İbrahim Ethem. *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Gül Yayınları, 1990.
- Aksoy, B. Ayşe-Temel Fulya. *Ergen ve Gelişimi Yetişkinliğe İlk Adım*. Ankara: Nobel Yayınları, 2001.
- Binbaşoğlu, Cavit. *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Binbaşoğlu Yayınevi, 1995.
- Bilgin, Beyza. İslam ve Çocuk, Ankara: DİB yayınları, 1991.
- Bilgin, Beyza. “Çocuklarımıza insancıl davranışları nasıl kazandırabiliriz?” *Din Öğretimi Dergisi*, Ankara: MEB Yayınları, 1991.
- Bilgili, Fatih Menderes. Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler. İstanbul: Beyan Yayınları, 2009.
- Bixler, Lorin. E., Çocukta Karakter Gelişimi, *Çocuk Psikolojisi*. çev. İbrahim N. Özgür, İstanbul: Özdemir Basımevi 1979.
- El-Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Cu'fî, el-Câmiu's-Sahih, İstanbul: Çağrı Yayınları, I-VIII, 1992.
- Çağrı, Mustafa. İslam Düşüncesinde Ahlak. İstanbul: Dem Yayınları, 2006.
- Çamdibi, Hasan Mahmut. “Aile İçi İlişkiler ve Aile Rehberliği”. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 6/1(1999), 131-138.
- Canatan, Kadir. Kültürümüzde Ahlak Eğitimi, *Eğitim ve Ahlak Şurası* 422-441. Ankara: Eğitim Bir Sen Yayınları, 2014.
- Can, Gürhan. “Kişilik Gelişimi”, *Eğitim Psikolojisi (Gelişim-Öğrenme-Öğretim)* ed. Binnur Yeşilyaprak. 125-163. Ankara : Pegem A Yayıncılık, 9. Basım 2005.
- Çiftçi, Nermin, “Kohlberg’in Bilişsel Ahlaki Gelişim Teorisi, Ahlak ve Demokrasi Eğitimi”, İstanbul: Değerler Eğitimi Dergisi, Ocak 2003, Sayı 1.
- Çileli, Meral. “Ergenlikte Ahlak Gelişimi”. *Ergenlik Psikolojisi* ed. Bekir Onur 265-286. Ankara: Taş Kitapçılık, 1987.
- Dodurgalı, Abdurrahman. *Kuran'ı Kerime Göre Çocuk Eğitimi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1984.
- Doğan, Cihangir. “Ailenin Önemi ve Vazgeçilmez Fonksiyonları”, *Aile ve Eğitim*, ed. Mehmet Faruk Bayraktar 19-29. İstanbul: Ensar Neşriyat 2010.
- Erden, Münire-Akman Yasemin. *Eğitim Psikolojisi*, Ankara: Arkadaş Yayınları, 1997.
- Ertürk, Selahattin. *Eğitimde Program Geliştirme*, Ankara: Yelkentepe Yayınları, 1997.
- Gazali. *İhya-u Ulumud Din III*, çev. Ahmet Serdaroglu İstanbul: Bedir Yayınevi, 1975.
- Giddens, Anthony. *Sosyoloji* (2 b.), Ankara: Ayraç Yayınları, 2005.
- Göngür, Erol. *Değerler Psikolojisi*, Amsterdam: Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı Yayınları, 1993.
- Güngör, Erol. *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2010.
- Güngör, A. *Aile içi Etkileşim*, Ankara: Bizim Büro Basımevi, 1995.
- Hökelekli, Hayati. “Çocukta Ahlak Eğitimi ve Gelişimi”, *Teorik ve Pratik Yönleriyle Ahlak*. ed. Recep Kaymakcan-Mevlüt Uysal, İstanbul: Dem Yayınları, 2007.
- İbn Hanbel, (1992), Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed, v: 241/855, el-Müsned, I-X, Çağrı Yayınları, İstanbul
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvinî (v.273/ 887), es-Sunen (thk.: M. Fuâd Abdülbâki), (1-2), Kahire 1952.
- İbn Miskeveyh, Ahlakı Olgunlaştırma, (Çev.: Abdulkadir Şener vdğr.), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1983, s.39.
- Jersild, Arthur. Çocuk Psikolojisi, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınlar, 1976.
- Fukuyama, Francis. *Tarihin Sonu ve Son İnsan*. çev. Zülfü Dicleli, İstanbul: Simavi Yayınları, 2016.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem İnsan ve İnsanlar, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1988.

- Karabacak, Mehmet Emin. *Tabakları Ayırdık Çocuklar Söz Dinlemez Oldu*, 2014, İstanbul: Ensar Yayıncılık, 2014.
- Karabekiroğlu, Koray. *Çocuğun Ruhsal Gelişimi*, İstanbul: Say Yayıncılık, 2013.
- Kohlberg, L. The psychology of moral development: Essays on moral development, Vol. II. New York: Harper & Row.ss.33-34. 1984.
- Kohlberg, LawKohlberg, Lawrance. “Moral Development”. International Encyclopedia of the Social Sciences, Free Press, 1968.
- Kozak, İbrahim Erol. *İnsan,Toplum, İktisat, Adapazarı: Değişim Yayınları*, 1999.
- Kur’ân Yolu. Erişim 10 Ağustos 2020. <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir>
- Köylü, Mustafa. “Değerler Eğitiminde Ailenin Rolü”, *Aile ve Eğitim*, ed. Mehmet Faruk Bayraktar 19-29.İstanbul: Ensar Neşriyat 2010.
- Muhammed b. İsmâîl Buhârî, (v.256/879), *Sahih-i Buhârî ve Tercemesi* (trc.: Mehmed Sofuoğlu), (1-15), İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1988.
- Müslim,Ebu’l-Hüseyn Müslim b. Haccac el-Kuşeyri; Sahihi Müslim I-V,(thh. M.F.Abdulbaki) 3.bs. Beyrut, 1972.
- Onur, Bekir. *Gelişim Psikolojisi*, Ankara: İmge Kitabevi, 4.Basım. 1997.
- Özdoğan, Öznur. “Dindarlıkla İlgili Bazı Faktörlerin Kendini Gerçekleştirme Düzeyine Etkisi”, Ankara : Araştırma Dergisi, 1997.
- Özeri, Zeynep Nezahat. “Anne Tutumlarının Çocuğun Ahlak Gelişimine Etkisi”, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*. Ed.: Halis Ayhan. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1998.
- Özeri, Zeynep Nezahat. *Okul Öncesi Din ve Ahlak Eğitimi*, İstanbul: Dem Yayınları, 2004.
- Özmen, Nihat. *Çocuk Eğitimi İzlenecek Metotlar*, İstanbul: Dua Yayıncılık, 2014.
- Peker, Hüseyin. *Çocuk ve Suç*, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, 1994.
- Peker, Hüseyin. *Din ve Ahlak Eğitimi*, Samsun: Aksi Seda Matbaası, 1998.
- Piaget, Jean. *Çocuğun Gözüyle Dünya*, çev. : İsmail Yerguz, İstanbul : Dost Kitapevi, 2016.
- Seçkin, Nezahat-Koç Gürçü. “Okulöncesi Eğitimde Okul Aile İşbirliği”, *Yasadıkça Eğitim Dergisi*, 51/2. 5-10.(1997).
- Senemoğlu, Nuray. *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*, Ankara: Gazi Kitapevi, 2002.
- Schumacher, E. F. *Küçük Güzeldir*: çev. O. Deniztekin. İstanbul: E Yayınları, 1979.
- Şahin, Filiz. *Ahlakın Aklî ve İnsani Temeli*, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 1998.
- Selçuk, Mualla. *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, Ankara: TDV Yayınları, 1990.
- Şavlı, Mehmet Reşat. *İslam’da Çocuk Terbiyesi*, İstanbul: Ensar Yayınları, 2018.
- Türk Dil Kurumu(TDK), “Ahlak Güncel Türkçe Sözlük” (Erişim 01.15.2019). <http://www.tdk.gov.tr/>
- Tirmizi, “Bir”, 33. TDV İslam Ansiklopedisi, VIII, s.356.
- Tirmizî, Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ (v.279), *Sunen-i Tirmizî Tercemesi* (trc.: Osman Zeki Mollamehmetoğlu), (1-6), Yunus Emre Yay., İstanbul, trz
- Tuncer, Oya. *Çocuk ve Eğitim*, “Çocuk, Aile ve Çevresi” Türk Eğitim Derneği, 3.Toplantısı, Ankara: Şafak Matbaası, 1980.
- Yavuz, Kerim. *Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1983.
- Yıldız, Hamide Yatar. *Sınav Kaygısı-Ana-Baba Tutumları ve Mükemmeliyetçilik Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans tezi, 2007.

EXTENDED ABSTRACT

In parallel with the rapid changes and developments in science and technology today, changes in social life have been inevitable. Advances in science and technology have also shortened distances between people. But it has brought with it a departure from concepts such as compassion, justice, goodness, compassion, respect and conscience, which are today's human values. Parents should be aware of this danger. In giving this education, the parent should bring the child together with the spiritual world, taking into account the realities of the age in which he lived, without falling behind the age in which he lived. Parents should take good morals as the foundation of Education. a parent's primary goal should not be their children's exam success and profession. A person learns moral behavior after being born. Learned moral behaviors change and develop as age progresses and life experience increases

Children are born with the potential to be good. If this potential is supported by the social environment, it undergoes a healthy development process. Family is where children learn the first information about life. From the moment the child starts talking, parents should offer their love to the child, behave in a direction that develops a sense of empathy and compassion. Moral education given to the child should be done with tolerance and compassion. Compassion and tolerance for the child must be balanced. If the parent informs the child about the inaccuracy of the behavior with their reasons, it becomes easier for the child to acquire the correct moral behavior. During this period, Children model and imitate their parents, who are in their immediate surroundings. They absorb the wrongs of parents and the wrongs of parents. How parents relate to each other and use communication channels is important for Moral Education. Children focus more on what the parent does than on their words. therefore, the parent should experience good morals at home, at work, on the street. In this way, the child develops a good morality. It becomes easier for the child to equip the society in which he lives with good morals. Individually internalized good morals can also contribute to building a "good morality " at the social level

It is important to be aware that it is important to apologize when the child has done wrong, and that he should forgive when he has done wrong. The parent's misgivings negatively affect the child's moral development, most often abuse on religious issues. Some parents fail to be exemplary with their behavior, and try to discipline them using religion. This is not a proper religious education, but also causes moral deviations.

Although people know Ethics, there are problems in practice. The reason some adults have difficulty is that this education is not given at an early age. The early years of his life are of critical

importance in establishing positive moral consciousness in the child. There are critical periods in a person's life in which they can gain certain behaviors and certain periods. The parent should be aware of the developmental characteristics of critical turns and provide training. But behaviors that are not acquired during critical periods become difficult to acquire in subsequent periods.

In this study, what kind of moral education will be given considering the moral development levels of the child in the first childhood period; the issues that need to be considered in moral education are emphasized. Therefore, first childhood moral education, which includes the importance given to morality in the family, the level of family relationships, distribution of family roles, social acceptance and their religious equivalents, was chosen as the main problem area on which this study will focus. In the study, literature was reviewed within the scope of the relationship between education and morality, moral education in the family, theories about moral development, characteristics of moral development in the early childhood years, considerations that parents will pay attention to in moral development. In this study, the parent's awareness of methods that will protect the child from moral corruption was created. It is aimed to inform the parent about the issues to be considered in moral education. A parent can give a child positive moral behavior as a good example/model by using reward and punishment on the spot, demonstrating balanced discipline. As the child grows up, it exhibits similar behavior and behavior to the parent. In this study, it was concluded that the moral values acquired in the early childhood will form the infrastructure of the moral behaviors that it will exhibit in the later years of life.